

UIT DE HISTORIE

Eeuwfeest van den Bijbel in Engeland.

400 jaren geleden verschoen de eerste z.g. Grootte Bijbel.

Gelijk wij Nederlanders in 1937 het derde eeuwfeest van onze Statenvertaling van den bijbel hebben gevierd, zoo is het voor Engeland omstreeks dezen tijd vierhonderd jaren geleden, dat de z.g. „Grootte Bijbel“ ontstond.

Ook in Engeland heeft de nationale bijbel een onmetelijken invloed op het gansche volkstevende en de taal gehad.

Het dringt heden maar zelden tot den gewonen bijbellezer door, van welke nationaliteit hij ook is, wat er alzo heeft moeten vooraf gaan voor en alder zulk bijbellezen mogelijk werd.

Den titanenarbeid van Luther, het gezwoeg der Nederlandsche vertalers, het reuzenwerk, dat er gedaan is om den Engelschen bijbel tot stand te brengen, vergeet de ondankbare bijbellezer.

Een paar jaren geleden hebben wij in „The John Rylands Library“ te Manchester, een schitterende tentoonstelling: de geheele geschiedenis van den Engelschen bijbel, kunnen zien. Dat was buitengewoon indrukwekkend.

Misschien kan men nergens beter dan in Rylands, met zijn ongekende schatten op dit gebied, deze merkwaardige geschiedenis, een belangwekkend stuk Britsche historie, van den grond af leeren kennen.

Veel vroeger dan andere volken hadden de Engelschen in hun eigen taal een volledige bijbelvertaling, n.l. die van Wiclif (1380); maar William Tyndale (1525) en daarna Miles Coverdale (1488—1568) kunnen als vaders van den Engelschen bijbel gelden. Het begon met Tyndale's Nieuwe Testament, dat in 't voorjaar 1526 in Engeland doordrong; Koning Hendrik VIII en zijn kardinaal Wolsey deden alles om het tegen te houden, maar het kwam toch, vaak midden in balen koopwaar verpakt.

De Engelsche bisschoppen hebben soms manden vol van deze gesmokkelde N. Testamenten doen verbranden. Wel een treffend bewijs dat dit boek toen een van de „best sellers“ was.

Nu is het merkwaardig te zien hoe Hendrik VIII, deze wonderlijke vorst-theoloog, van bijbelverbrander bijbelverspreider geworden is.

Dat het Engelsche volk zoo bijbelvast werd en zijn letterkunde zonder bijbel eenvoudig niet is te verstaan, was voor een niet gering deel mede het werk van dezen koning.

De omzwaai kwam in November 1534 met het verschijnen van de „Act of Supremacy“, welke eenvoudig den koning „Hoofd van de Engelsche Kerk“ verklaarde. Immers de Paus wilde des konings echtscheiding van Catharina van Aragon, zijn gemalin, niet toestaan.

Zoo werd de „Anglicana Ecclesia“ geboren. Reeds in het najaar van 1535 kwam Coverdale met zijn bijbelvertaling voor den dag, die hij plots aan... Hendrik VIII opdroeg: „Miles Coverdale, who submits his poore translatyon unto the spirite of truth in your grace“ („Miles Coverdale, die zijn armzalige vertaling aan den geest der waarheid in Uwe genade onderwerpt“).

De quarto-editie, al in 1537 volgend, noemde zich: „Set forth with the Kings moost gracious licence“ („Opnieuw uitgegeven met de genadige toestemming van den Koning“).

Om den Paus te verloochenen en Koning Hendrik VIII in het gevlug te komen, sprak de opdracht der eerste uitgaaf van „Your dearest just wyfe and most vertuous Prynnessse Quene Anne“ („Uw geliefde wettige vrouw en zeer deugdzaame Prinsesse Koningin Anna“).

Maar nadat deze „Quene“ op 19 Mei 1536 was onthoofd, sprak de volgende uitgave, 1537, van „Quene Jane“.

Coverdale had zijn vertaling vooral uit het Duitsch en het Latijn gemaakt; oorspronkelijk was zij dus geenszins.

De eerste bisschoppen van de in 1534 protestantsch geworden Engelsche Kerk, vaardigden, natuurlijk op gezag van het hoofd der Kerk, den Koning, zoogenaamde „Injunctions“ (gezaghebbende vermaningen) uit.

Die van Thomas (Lord) Cromwell (1485—1540) „the King's vicegerent“ van 5 Sept. 1538, is al heel merkwaardig: zij gelast, dat voor 't Allerheiligenfeest (1 Nov. 1538) allen in 't land „the whole Bible of the largest volume in English“, gemakkelijk voor het gebruik van alle gemeentelieden, moeten bezitten. Verder vermaant zij de parochie-geestelijken, zooveel mogelijk deze bijbellectuur onder hun gemeentelieden te bevorderen. Deze bijbel, van groot formaal, was ook grotendeels het werk van Coverdale, al wordt dan op het titelblad beweerd, dat hij uit het Hebreuwsch en het Grieksch was vertaald. Tusschen April 1539 en December 1541 verschenen er niet minder dan zeven uitgaven, telkens wat „herzien“.

Men zegt dat ongeveer 20.000 van deze folio's uitgegeven zijn. De „grootte“ bijbel, verschenen in 1539 wordt ook wel eens „Crammers Bible“ ge-

noemd, maar aartsbisschop Cranmer heeft aan de vertaling geen aandeel gehad.

Alleen heeft hij voor de uitgaaf van April 1539 een voorrede geschreven.

De titelbladzijde van dezen „grooten“ bijbel heeft niemand minder dan Hans Holbein, 's Konings gunsteling, geteekend.

Krasser is wellicht nooit een koning geveid dan op deze plaat: „Hendrik VIII zit op zijn troon, in vol ornaat, en deelt links en rechts het „verbum dei“ uit aan de bisschoppen, die het verder reiken aan de parsons en dezen weer aan de menigte, onder aan de bladzijde.

De koning heeft het op zijn beurt uit den hemel ontvangen, gelijk de hemelsche verschijning met de lange linten boven den koningstroon voorstelt. Maar koning Hendrik is de hoofdpersoon; talloze linten, kris en kras door de menigte, roepen des konings glorie uit: „God save the Kyng“ — „Vivat rex“ — „vival rex“ — „vival rex“! Het wapen van Cromwell ontbrak ook niet. Maar deze man, die den geweldigen ommekeer had tot stand gebracht en zijn koning van bijbelverbrander tot bijbelverspreider had weten te maken, verloor 28 Juli 1540 zijn hoofd op het schavot. De titelprent van de uitgaaf van 1541 van den „grooten“ bijbel vertoont dan ook een blanco waar vroeger Cromwell's wapen placht te prijken.

Ontelbaar werden de uitgaven en sedert het Britsche Bijbelgenootschap is opgetreden, werd in ongeveer duizend talen de bijbel in miljoenen exemplaren over de geheele aarde verspreid en nog altoos gaat dat door.

Wat de „New Cambridge Edition“ tegenwoordig voor 3½ shilling biedt, is verwonderlijk: meer dan duizend bladzijden in twee kolommen, zeer duidelijk gedrukt, met de „Apocriefe“ boeken daarbij, een paar kaartjes van het „Heilige land“, het geheel in mooi roodlinnen, stevig gebonden; nog gaat aan dezen „Bible“ de opdracht van de vertalers aan Koning James vooraf. Een waardige viering van het vierde eeuwfeest, deze fraaie, goedkope uitgave!

Amsterdam.

J. H. KRUIZINGA.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

Tuberculose en haar gevolgen voor den mensch.

Bij het schrijven over dit onderwerp is het de bedoeling den niet ingewijden lezer iets over het vraagstuk der tuberculose te vertellen, opdat daardoor des te beter begrepen wordt de groote betekenis der bestrijding van deze gevreesde aandoening als volksziekte. Zeer vele slachtoffers onder mensch en dier heeft de tuberculose in vroegere tijden veroorzaakt en ook nu nog is zij verre van onschuldig. De volksgezondheid wordt in hooge mate door de verspreiding der ziekte beïnvloed. Betrouwbare hygiënische voorlichting, die zich ten doel stelt, de algemeene kennis en daardoor betere bestrijding van tuberculose te doen uitbreiden is zeker gewenscht.

Juist in de latere jaren heeft men ingezien, dat het niet voldoende is, dat alleen de medici van de tuberculose op de hoogte zijn, doch dat ook de leek hier iets van moet weten, opdat daardoor een ieder zijn deel kan bijdragen om dezen geesl zooveel mogelijk te beteugelen. Door een algemeene bestrijding kan men de uitbreiding onder het volk beperken, zoodat ook hiervoor geldt: cendracht maakt macht.

De verwekker van deze aandoening behoort tot de micro-organismen of microben, een naam, gegeven aan die kleine levende wezens, die wij slechts met behulp van den microscoop kunnen waarnemen. De afmetingen van die organismen zijn dus wel heel klein. De lengte van den Tuberkelbacil is ± 1,5 tot 3,5 μ , d.w.z. 1,5 tot 3,5 $\times$ 0,001 m.m. en zijn breedte 0,3 tot 0,5 $\times$ 0,001 m.m.

In 1882 werd deze bacil door den Duitscher Robert Koch ontdekt. Deze vinding was van zeer groote waarde, aangezien het nog altijd waar is, dat in de kennis van den verwekker tevens de kiem eener rationeële bestrijding ligt opgesloten.

Niet alleen werd deze bacil, later naar zijn ontdekker genoemd, voor 't eerst door Koch beschreven, maar ook gaf deze uitnemende onderzoeker levens de methode aan, waarop de microbe in zuiveren vorm op kunstmatig bereiden voedingsbodem kon worden voortgekweekt. Op welke wijze in 't algemeen deze kleine organismen zich in stand houden en welke voorzorgsmaatregelen daarbij in acht genomen moeten worden, valt buiten het bestek van dit artikel, hoe interessant het op zich zelf ook moge zijn. Wanneer een kleine hoeveelheid van deze zuiver gekweekte bacillen, wat genoemd wordt een reincultuur, bij proefdieren werd ingespoten, zag men weldra in het weefsel van deze dieren precies dezelfde veranderingen optreden als bij den tuberculeusen mensch in een bepaald stadium. Ook dit was weer een groote schrede voorwaarts; immers, nu stond het onomstootelijk vast dat tuberculeuse processen het gevolg zijn van een infectie met tuberkel-bacillen. Tevens moest nog

een andere moeilijkheid overwonnen worden. Hoe weten we nu, wanneer zich onder den microscoop bacillen bevinden, dat deze tuberkelbacillen zijn? Immers, er zijn vele bacillen, die met tuberculeus niets te maken hebben. Ook deze moeilijkheid werd opgelost. Proeven toonden aan dat de bacil van Koch zich door middel van een bepaalde kleuring gemakkelijk van andere laat onderkennen. Wanneer wij bijvoorbeeld het sputum van een patiënt, dus datgene wat hij hoesten wordt opgegeven, nader willen onderzoeken op tuberkelbacillen, dan moeten wij deze bijzondere kleurmethode, waaraan de eigenaam van Ziehl en Neelsen is verbonden, toepassen. Bij een gewone kleuring vinden wij in het sputum vele soorten bacteriën. Het sputum moet de keel- en mondholte passeeren om naar buiten te kunnen komen. Wanneer wij den mond niet regelmatig reinigen kan het daar tot een waar bacteriën-oord ontaarden.

Teneinde tuberkelbacillen ten opzichte van andere bacillen te onderscheiden, strijken wij een zeer kleine hoeveelheid der massa, waarin wij tuberkelbacillen vermoeden, op een dun glaasje uit. Daarna wordt dit goed gedroogd en eerst dan brengen wij dit praeparaat met een daarvoor bestemde kleurstof in aanraking. Wil men echter succes boeken, dan moet eerst aan deze kleurstof een zekere hoeveelheid eener bijtende stof toegevoegd worden. Met dit mengsel wordt het praeparaat overgoten en flink verwarmd. De tuberkelbacillen houden deze kleurstof zeer krachtig vast, zoo sterk, dat de preparaten gerust eenigen tijd met oplossingen van sterke zuren en met absoluten alcohol in aanraking gebracht kunnen worden, zonder dat zij de zoo moeilijk verkregen kleur weer afstaan; dit in tegenstelling met bijna alle andere bacillen, die de kleurstof weer loslaten. Men noemt daarom de tuberkelbacillen ook wel „zuurvaste bacillen“.

Vervolgens worden de praeparaten onder den microscoop bekeken en concludeert men tot een zoogenaamd positief of negatief sputum al naar gelang dit al dan niet tuberkelbacillen bevat. Ook is men in staat, door het te onderzoeken materiaal vooraf met een bepaalde vloeistof te behandelen, en het geheel daarna te centrifugeeren, de bacillen geconcentreerd te verkrijgen, waarna verder als boven beschreven gehandeld kan worden. Toch komen wij met deze methoden niet in alle gevallen uit. Zoo kunnen bijvoorbeeld melk en boter ook tuberkelbacillen bevatten. Daar naast bevinden zich meestal nog verschillende andere bacteriën, waaronder ook die „zuurvast“ zijn. Ja, niet alleen is er tusschen deze en tuberkelbacillen, wat vorm en kleuring betreft, een frappante gelijkenis op te merken, maar zelfs ook in hun werkingen komen ze tot op zekere hoogte met elkaar overeen. Onmogelijk kan men zich dan alleen door het microscopische onderzoek laten leiden.

In een zoodanig geval moet dus een andere methode ter hand genomen worden. Men gaat deze substanties centrifugeeren. Met het bodembesinksel spuit men proefdieren in. Uit bepaalde, scherp omschreven veranderingen van sommige organen dezer proefdieren kunnen wij dan eenigen tijd later nog met absolute zekerheid uitmaken of inderdaad tuberkelbacillen aanwezig geweest zijn.

Tot hertoe hebben wij gezien hoe de verwekker van tuberculose behoort tot het groote bacteriënrijk, wat wel een wereld op zichzelf genaamd kan worden. Het ligt in mijn voornemen in een volgend artikel nog zeer in 't kort duidelijk te maken, dat de tuberculeuse-infectie juist zelf in het lichaam der lijders verweermiddelen tegen den ziekte-verwekker bereiden kan, opdat de patiënten leeren begrijpen, dat mogelijkheid op genezing zeer zeker aanwezig is. Ook wil ik dan nog even stilstaan bij het voorkomen van tuberculose bij het vee en bij de huisdieren, in verband met haar eventuele gevolgen voor den mensch.

K. H.

OPVOEDING EN ONDERWIS

„Tot dankbaarheid geroepen“.

Onder dezen titel, met als onder-titel: „De Wel-Mackay na 50 jaar herdacht“, gaf Ds C. A. Vreugdenhil van Dud-Vossemeer een kleine brochure uit in de serie: Bibliotheek voor Bijbelsche Opvoedkunde van de Stichting Hoenderloo.

Het is ontzeggelijk een goede gedachte, dat wij er bijtijds aan herinnerd worden, hoe in 1883, nu 50 jaar geleden, op 21 September bedoelde wel in de Tweede Kamer en op 6 December in de Eerste Kamer werd aangenomen, zoodat Koning Willem III ze den 8en December reeds kon bekrachtigen. Het is ons een plicht der dankbaarheid, dit feit bij ons volk in de herinnering terug te roepen. We mogen geen ooghenk uit het oog verliezen, welk een strijd er gevoerd is, in en buiten het Parlement, welke opofferingen men zich getroost heeft bij arm en bij rijk, om aan het kind een onderwijs te kunnen geven in overeenstemming met de belofte, bij den doop afgelegd.

Zulke weldaden mogen niet worden vergeten. En waar het geslacht, dat de hille van den strijd

heeft verduur is het zeer te deelen aan de het jongere de groote te ge ons zoo maar, hoe g veroveren, n gingen. Daar herfstvergad van onze Ki vereeniging koning van bespreking :

Ons volks werd voortge lijzen van de de overwint Christelij spoedig kwa voorstel inz heid van sul geopend en oorspronkeli er nog gestr van de Cop aan Mackay zich op te b zijn, houden over behalv

Is het niet worden gebu zal worden. ook in het l gehoord. Uit ik deze wo van hen, die ben tegen c om van onzi ming te hou is, om dat inderdaad tr Ik voor mij doer ieman wensch ik te ren, al sta zoolang zij ren. Wij sta drang subale dat er bij van velen i bezwaar va daartoe mee

En zoo is men. Het b de Overheid houding va ginsel heeft toepassing g De geschi land is een worstelingen hen, die het om mogen v ook verteld het boekje baar worden van de dan Nederland, onschatbaar deren van c naar den ei Gr.

We zijn dr Hij schrijft in

Het komz zame ontw zijn, zoo e schillen“, men het on waarover v troef.

Ik kan die ze wat laat had, zou hij voorzichtighe Es in zijn d van Kampen

men worden. Hoe er den microscopisch tuberculose bacillen zijn met tuberculose moeilijkheid werd dat de bacil van bepaalde kleuring derkennen. Wanneer van een patiënt, wordt opgegeven, tuberculose, dan methode, waaraan men is verbonden, en vinden wij in den. Het sputum seeren om naar er wij den mond et daar tot een

zichte van andere wij een zeer kleine tuberculose bacillen. Daarna wordt brengen wij dit stoffe kleurstof ces boeken, dan zekere hoeveel- yd worden. Met vergoten en flink den deze kleur- at de preparaten van sterke zuur raking gebracht de zoo moeilijk t in tegenstelling die de kleurstof a de tuberkelba-

aten onder den ert men tot een sputum al naar llen bevat. Ook zoeken materiaal f te behandelen, ren, de bacillen arna verder als vorden. Toch ko- in alle gevallen k en boter ook et bevinden zich bacteriën, waar Ja, niet alleen cillen, wat vorm gelijkenis op te rkingen komen r overeen. On- door het micros-

een andere ma- Men gaat deze bodembezinksel epaalde, scherp mmige organen u eenigen tijd tmaken of inder- veest zijn. hoe de verwek- te groote bacte- ichzelf genaamd memen in een duidelijke te ma- nist zelf in het den tegen den lat de patiënten p genezing zeer dan nog even tuberculose bij rband met haar ansch.

K. H.

EN
RWUS

pen".

titel: „De Wet-
Ds C. A. Vreug-
leine brochure
Bijbelsche Op-
nderloo.

e gedachte, dal
n, hoe in 1883,
r bedoelde wet
eember in de
zoodat Koning
reeds kon be-
der dankbaar-
rinning terug
lk uit het oog
erd is, in en
ingen men zich
e, om aan het
en in overeen-
doop afgelegd.
rden vergeten.
van den strijd

heeft verduurd, langzamerhand is heengegaan, daar is het zeer noodig, dat de historie wordt meege- deeld aan de ouders van tegenwoordig en ook aan het jongere geslacht. Wij hebben namelijk vaak de groote fout, dat we weldaden genieten, alsof ze ons zoo van zelf toekomen en vergeten dan maar, hoe groote moeite het gekost heeft, ze te veroveren, maar dan door degenen die ons voor- gingen. Daarom stel ik mij voor, dat straks op de herfstvergaderingen van onze Schoolvereenigingen, van onze Kiesvereenigingen, van onze Jongelings- vereenigingen de herinnering aan de toelands- koming van de Wet-Mackay een apart punt van bespreking zal uitmaken.

We hebben hierover leetuur genoeg en als zeer geschikt noem ik nu het juist verschenen boekje van Ds Vreugdenhil. Hij toont ons daarin aan, dat de worsteling voor de School met den Bijbel na de wet van 1878 door Minister Kappeyne van de Coppello zeer moeilijk werd gemaakt. Hadden we tot 1857 gestreden voor de vrijheid, toen was de vraag naar de rechtsgelijkheid naar voren geko- men. En in plaats van die nader te brengen had de wet van 1878 door de groote begunstiging van de Openbare school onze scholen in slechter con- ditie gebracht. De „Scherpe Resolutie", dat was de naam die de Wet-Kappeyne verdiende.

Ons volksdeel wanhoopde echter niet. De strijd werd voortgezet en toen op 12 Maart 1888 de partij- en van de rechterzijde bij de Kamerverkiezingen de overwinning hadden behaald, kon het eerste Christelijk ministerie optreden (1888—1891). Al spoedig kwam dit Ministerie-Mackay met een wets- voorstel inzake het Lager Onderwijs. De mogelijk- heid van subsidie voor de Bijzondere School werd geopend en ofschoon de voorgestelde bedragen oorspronkelijk slechts klein waren, scherp werd er nog gestreden. Niemand minder dan Kappeyne van de Coppello hield een felle rede en verweet aan Mackay en zijn vrienden: „Zij die plachten er zich op te beroemen, kinderen der fiere Geuzen te zijn, houden van hun wakkere voorvaders niets over behalve den bedelnap".

Is het niet ontstellend, dat er zulke woorden worden gebruikt, wanneer er een begin van recht zal worden gedaan aan andersdenkenden? Maar ook in het liberale kamp werden andere stemmen gehoord. Uit het boekje van Ds Vreugdenhil haal ik deze woorden aan van Dr Mees: „Het aantal van hen, die uit eigener beweging bezwaren hebben tegen de Openbare school, is groot genoeg om van onze zijde ernstig met die bezwaren reke- ning te houden en te doen wat in ons vermogen is, om daaraan tegemoet te komen. Er is hier inderdaad m.i. een vrijzinnig beginsel in het spel. Ik voor mij zal nimmer mijn vrijheid van denken door iemand laten belemmeren, maar evenzeer wensch ik te eerbiedigen de overtuiging van ande- ren, al sta ik zoo ver mogelijk van hen af, — zolang zij niet de alleenheerschappij willen voe- ren. Wij staan thans voor het feit, dat met aan- drang subsidie wordt verlangd. En nu geloof ik, dat er bij den toestand, waarin de gemoederen van velen in het land verkeerden, geen principieel bezwaar van onze zijde behoeft te bestaan, om daartoe mee te werken."

En zoo is dan de Wet-Mackay tot stand geko- men. Het beginsel werd daarmee aanvaard, dat de Overheid mede mag bijdragen aan de instand- houding van het Bijzonder Onderwijs. Dat be- ginsel heeft doorgewerkt en heeft zijn konsekwente toepassing gevonden in de Wet-De Visser van 1920.

De geschiedenis van de vrije school in Neder- land is een schoone geschiedenis. Ze getuigt van worstelingen in het gebed, van opofferingen van hen, die het noodige zelf nauwelijks hadden. Daar- om mogen we die historie niet vergeten. Die moet ook verteld worden aan de kinderen. Moge dan het boekje van Ds Vreugdenhil daaraan dienst- baar worden en getuige het jaar 1939 ruimschoots van de dankbaarheid van het Christenvolk van Nederland, dat in zijn scholen met den Bijbel een onschatbaar voorrecht geniet, ten einde de kin- deren van der jeugd aan te kunnen onderwijzen naar den eisch van Gods Woord.

Gr.

G. MEIMA.

PERSSCHOUWTE

Zelfstandigheid, en nog wat

We zijn dr W. A. v. Es nog een antwoord schuldig. Hij schrijft in „Geref. Kbl. Leeuwarden":

Het komt ons voor, dat het voor de rust en de vreed- zame ontwikkeling van onze kerken heel nuttig zou zijn, zoo er, ook bij het bestaan van „meeningsver- schillen", wat meer geleet werd, op hetgeen waarin men het onder ons eens is, dat in veelheid en waarde, waarover verschil is, Gode zij dank, nog heel wat over- treft.

Ik kan die uitlating appreciëren, maar ik vind, dat ze wat laat komt. Als dr v. Es eerder daaraan gedacht had, zou hij prof. Hepp's brochures met die meerdere voorzichtigheid hebben gerecenseerd, welke van dr v. Es in zijn dubbele qualiteit van curator der V.U. en van Kampen had mogen verwacht worden. Thans heeft

hij hetwat al te vlug een hoogleeraar der V.U. tegen een van Kampen geholpen; en ik vind dat, bij zóoveel fouten als door eerstgenoemde begaan zijn, een vreemd doen van een curator van Kampen. Als dr v. Es eens evenveel nota genomen had van wat ik tegen prof. Hepp's brochure IV aanvoerde, als hij het ditmaal van mijn opmerkingen over Kampen's zelfstandigheid doet, dan had hij eerder meegeholpen aan „de rust en de vreedzame ontwikkeling van onze kerken".

Zijn opschrift boven het door ons met instemming geciteerde artikel „tout comme chez nous" nader ver- duidelijkende, merkt dr v. Es op:

We zwezen op in Amerika gerezen verschillen omtrent de leer der algemeene genade: „tout comme chez nous", „geheel als bij ons".

Ook daar loopt naast de dogmatische kwestie, een kerkrechtelijke, omdat meerdere vergaderingen meen- den de bevoegdheid te hebben niet alleen predikanten maar ook kerkeraden af te zetten. Een kwestie, die toch waarlijk ook onder ons niet vreemd is: „tout comme chez nous", „geheel als bij ons".

Zelfs was het daarom in Amerika in de kwestie der algemeene genade reeds tot afzettingen en tot schou- ring gekomen, en wij waarschuwen daarom voor- zichtig te zijn.

Prachtig; daarover zijn we het dus eens. Moge 't zoo blijven in Sneek.

Thans nog iets over de „zelfstandigheid" van het Kamper theologisch onderwijs. Dr v. Es deelt mede, hoe hij destijds mijn desbetreffende uitlating heeft „aange- voeld":

We hadden zijn woorden zoo aangevoeld, dat hij bij de zelfstandigheid der ontwikkeling dacht aan een andere inrichting van Hooger onderwijs, waar ook de theologie beoefend werd, en in welke beoefening onze kerken ook, en dit niet zoo weinig, belang heb- ben, en ook belang stellen. Wij zijn namelijk van meening, dat het van het hoogste belang is voor onze kerken, en dat het ook overeenstemt met wat daar- over in onze kerken vrij algemeen wordt gevoeld, dat onze theologische hoogleeraren te Amsterdam en te Kampen niet tegenover of zelfs naast elkander een „zelfstandige", maar in hartelijke eenheid een „ge- meenschappelijke ontwikkeling der theologie" na- streven. Dit sluit dan, hoe ongewenscht ook, niet altijd meeningsverschillen uit. Doch vooral dat Kampen een „zelfstandige theologie" zou hebben te „beoog- en", deed ons schrikken, scheen voor de gezonde, en vreedzame ontwikkeling van onze kerken en de Geref. theologie niet zonder gevaar.

Prof. S. heeft ons echter in dit opzicht omtrent zijn bedoelen door zijn ophelderingen gerustgesteld.

Laat me, hoe onaangenaam het ook is, dr v. Es' gevoel van gerustgesteld-zijn toch nog even mogen in de crisis brengen; niet opdat het verdwijne, doch opdat het op m.i. betere gronden, en daarop alleen ruste. Als ik spreek van zelfstandigheid van Kampen, denk ik aan- vankelijk aan niets bepaalds, dus ook niet aan een of andere bevriende inrichting (de V.U.). Maar als in bepaalde gevallen die bevriende inrichting een verkee- ren kant uitgaat, dan kan, niet uit zelfstandigheids- ziekte, doch ter wille van kerken en theologie, in be- paalde gevallen een zelfstandige ontwikkeling „beoogd" moeten worden. Met precies dezelfde vrij- moedigheid, als waarmee in „Paedagogisch Tijdschrift" de cursisten van prof. Waterink worden geïnstrueerd tegen een óók aan de V.U. in twee faculteiten gedoceerde wijsbegeerte! Ik wil dr v. Es niet verhe- len, dat dit thans het geval is. Ik meen, dat in kerkrechtelijk opzicht (en de dogmatiek krijgt ten deele daarmee ook te doen) en in dogmatisch opzicht de V.U. thans een verkeerden kant uitgaat. Wat prof. Hepp schrijft over de intuïtie, bestrijdt ik. De lijn, die al bewuster door- getrokken wordt, van zijn dissertatie over het algemeene getuigenis des H. Geestes tot die van dr Prins over het geweten, acht ik onjuist, en zal ik niet mede kunnen helpen trekken. En zoo is er meer. Ook de verbondsleer zal ik in overeenstemming met de theologen uit den bloeitijd, en dus in tegenspraak met prof. Hepp (blijkens diens publicaties) en anderen hebben voor te stellen. Mijn studenten vind ik minstens evenveel respect waard, als prof. Waterink zijn cursisten.

En ik vraag me af, waarom dr v. Es nu zoo „schrikt" als speciaal Kampen zelfstandigheid beoogt. Hij schrijft graag vreedzame samenwerking te willen zien. Goed. Maar het zal hem niet ontgaan kunnen zijn, dat niet ik prof. Hepp aanviel, doch deze mij. Dat is voor wie vreedzame ontwikkeling wil, dan toch allereerst oor- zaak van „schrik". In steen van schrikgebaren zagen we evenwel bij dr v. Es applausbewegingen, toen prof. Hepp van wal stak. Ik versta dat niet. Evenmin versta ik, waarom hij schrikt, als Kampen zou opponeeren tegen een deel der professoren aan de V.U., terwijl dr v. Es met geen woord van eenigen schrik gewaagt, nu min- stens twee, zoo niet drie hoogleeraren der V.U. (de H.H. Hepp, Waterink, en ook Kuyper) in brochures, kranten- artikelen, en een paedagogisch tijdschrift opponeeren tegen andere hoogleeraren der V.U. (wijsbegeerte der wetstidee). Die hoogleeraren werken met één der door hen bestreden samen aan de opleiding van dominees (de H.H. Hepp, Waterink, maar ook Vollenhoven!) Als dr v. Es samenwerking wil, laat hem dan beginnen bij het begin, en dus vragen, of de aanvallen van prof. Hepp op goede gronden rustten. Zoo ja, hij blijve hem steunen. Zoo neen — en ik bood materiaal genoeg — laat dr v. Es dan royaal zeggen: de harmonie is veels- zins onnooedig verstoord. De curator van Amsterdam en Kampen moet niet Kampen aansprakelijk stellen voor oorzaken van „schrik", als ze zoo apert liggen voor rekening van Amsterdam. Zóó stond het in de huidige meeningsgeschillen. Als dr v. Es schrikt, dan schrikke hij voor het minst over het gebrek aan samenwerking

aan de V.U. zelf. En spreke nu óók eens daarover in zijn kerkbode.

Dr v. Es vervolgt:

Doch nu zitten we hierbij toch nog voor een groote moelijkheid, en daarom ook onze bede om nog meer opheldering, zoo het mogelijk is.

„Zelfstandigheid" kan toch niets anders beteeken- en, dan door niets buiten zich bepaald, dus „vrijheid", waarvan dan het „gevoel" te Kampen volgens Prof. S. zoo zelfs anderen overtreffend sterk is. Goed.

Goed? Neen, niet goed, geloof ik. Ik ken binnen den kosmos geen enkele „zelfstandigheid", die „door niets buiten zich bepaald" is. En ik verwerp elk in die richting uitgewerkt vrijheidsbegrip. Eén van beide: dr v. Es meent, dat de V.U. „zelfstandig" is, of niet. Indien niet, hij zegge het. Indien wel, meent hij dan heusch, dat de zelfstandigheid der V.U. „door niets buiten zich bepaald" is? Ik zou mijn contributie onmiddellijk intrekken, als die meening door de V.U. verdedigd werd. Maar het is zoo niet, bij mijn weten. Dr v. Es vervolgt:

Doch wanneer Prof. S. dan die zelfstandigheid van de ontwikkeling der theologie te Kampen nader gaat definiëren, dan spreekt hij juist niet van dit door- niets-buiten-zich bepaald-zijn, van die vrijheid dus, maar juist van hetgeen, waardoor zij wel bepaald is: het onderteekeningformulier der professoren, de geloofsbelijdenis der hoogleeraren als leden der kerk, en dan het niet door ons maar door prof. S. van aanha- lingsteekens voorzien, en toch desniettemin voor ons niet bijzonder duidelijke abstracte begrip „studie".

In het licht van mijn voorafgegaane opmerking zal het nu wel duidelijk zijn, dat ik mijnerzijds expres niet sprak van een door niets buiten zich bepaalde zelfstandigheid. Ik zou dat zeer bedenkelijk achten, en hoop, dat dr v. Es dat ook zal gaan doen.

We lezen verder:

Doch van de Kerken, wier school Kampen toch is, sprak de hoogleeraar niet.

Hoe nu? Het onderteekeningformulier, en de geloofs- belijdenis der professoren, en de gereformeerde belijdenis, dat zijn toch kerkelijke zaken?

Dr v. Es vervolgt:

Wel van de Curatoren (sprak K. S.), die ten dien aanzien volgens den hoogleeraar, niets te bepalen heb- ben, hoewel toch juist volgens het reglement der School door de Kerken de verzorging der School aan hen is opgedragen en ook zij juist hebben toe te zien, dat alles uit het onderwijs gewoerd blijve wat afbreuk zou doen aan de belijdenis der kerken (Regl. der School, art. 5).

Neen, ook de curatoren hebben die zelfstandigheid niet te bepalen. Ze hebben alleen maar toe te zien, dat tegen de door de kerken gegeven nadere bepalingen der zelfstandigheid niet gezondigd wordt; niet door professoren b.v. Of niet door bepaalde bladen. Prof. Greijdanus heeft eens als rector zich groepen ge- voeld op te komen tegen „De Heraut", toen dit blad de in 1893 gegeven nadere bepaling van Kampen's zelfstandigheid niet daadwerkelijk erkende. Ook van de curatoren van Kampen qualitate qua zou zulk een handhaving van die nadere bepaling van 1893 tegenover „De Heraut" en zulke samenwerking met den rector van destijds wel te verwachten zijn geweest — in het afgetrokken. Hoewel, — in de Handelingen lezen we daarvan niets. Wij constateeren, doch accu- seeren ook nu niet.

Dr v. Es zegt voorts:

En volgens prof. S. (hebben) zelfs de hoogleeraren niet (te dien aanzien te bepalen) hoewel de eventuele „zelfstandige ontwikkeling der theologie" toch juist van hen verwacht zou moeten worden.

Neen, natuurlijk niet. Als de hoogleeraren zich vrij- willig binden aan de door de kerken reeds gegeven nadere bepaling der zelfstandigheid van hun werk, heb- ben zij zelf niets te dien aanzien te bepalen, doch al- leen maar het bepaalde, en door hen aanvaarde in goede trouw uit te voeren. Zij in het hunna, de curatoren weer in het húnne. Een hoogleeraar, die niet „zelf- standig" werken zou, zou zondigen tegen de kerkelijke bepaling van 1893 (wetenschappelijke studie der Theologie).

Verder:

Maar dan ook niet de Kerken zelf, hoewel die het toch juist zelf zijn, die de School tot een bepaald doel, namelijk de opleiding tot den dienst des Woords onderhouden (art. 2)?

De kerken behoeven niet meer te bepalen, want ze hebben al bepaald (1893). Ze hebben alleen nog maar uit haar eigen bepalingen de consequentie te trekken (b.v. practische erkenning van het promotierecht, en daardoor vergemakkelijking van de „wetenschappelijke studie der theologie", overeenkomstig vroegere wenschen van voormalige curatoren).

Verder:

Of is het misschien de bedoeling van den hoogle- raar hiermede zich los te maken, of zich los te ver- klaren van de bekende leuze „voor de Kerk door de Kerk"? Dit zou zeker van geen geringe betekenis zijn. Doch het zou o.i. dan toch ook zijn nut kunnen heb- ben, al was het maar om de bestaande situatie zuiver te stellen, zoo de hoogleeraar zich daarover duidelijk uitsprak. Ook met het oog op hen, die deze leuze nog altijd wel hanteeren.

Ik meen, dat de kerken en haar school zeer veel te danken hebben aan de „hanteerders" der „leuze" hier bedoeld. Anders was veel onrecht straffeloos gepasseerd. En ik zie geen enkele reden, om me los te maken